

QADIMGI DINIY AN'ANALAR VA XALQ TABOBATINING RIVOJLANISHI: ZARDUSHTIYLIK DAN ISLOMGACHA

**Yuldasheva Lola Sagdullayevna - Toshkent davlat tibbiyot universiteti
“Ijtimoiy fanlar” kafedrasida dotsenti.**

lolayuldasheva@gmail.com

Orcid ID: 0009-0004-5709-3372

Annotatsiya: Qadimgi diniy an'analar va xalq tabobati insoniyatning sog'liqni saqlash va davolash haqidagi tasavvurlarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Zardushtiylik davridan boshlab tabiat unsurlari, poklik, muvozanat va inson organizmidagi kuchlarning uyg'unligi tibbiy qarashlarning asosini tashkil etgan. Keyinchalik, islom davrida bu an'analar yanada mukammallashib, Qur'on va hadislar talqinida sog'liqni saqlash, gigiyena, axloqiy poklik va tibbiy amaliyotlar yangi mazmun kasb etdi.

Kalit so'zlar: Xalq tabobati, qadimgi diniy an'analar, zardushtiylik, islom, xalq tabobati, sog'liqni saqlash, tibbiy-falsafiy qarashlar.

ДРЕВНИЕ РЕЛИГИОЗНЫЕ ТРАДИЦИИ И РАЗВИТИЕ НАРОДНОЙ МЕДИЦИНЫ: ОТ ЗОРОАСТРИЗМА ДО ИСЛАМА

**Юлдашева Лола Сагдуллаевна - доцент кафедры «Социальные науки»
Ташкентского государственного медицинского университета.**

lolayuldasheva@gmail.com

Orcid ID: 0009-0004-5709-3372

Аннотация: Древние религиозные традиции и народная медицина сыграли важную роль в формировании представлений человечества о сохранении здоровья и методах лечения. Начиная с эпохи зороастризма, природные элементы, чистота, равновесие и гармония сил в человеческом организме составляли основу медицинских воззрений. В исламский период эти традиции получили дальнейшее развитие: в толкованиях Корана и хадисов особое внимание уделялось сохранению здоровья, гигиене, нравственной чистоте и медицинской практике.

Ключевые слова: народная медицина, древние религиозные традиции, зороастризм, ислам, сохранение здоровья, медико-философские воззрения.

ANCIENT RELIGIOUS TRADITIONS AND THE DEVELOPMENT OF FOLK MEDICINE: FROM ZOROASTRIANISM TO ISLAM

Yuldasheva Lola Sagdullayevna - Associate Professor at the Department of Social Sciences, Tashkent State Medical University.

lolayuldasheva@gmail.com

Orcid ID: 0009-0004-5709-3372

Annotation: Ancient religious traditions and folk medicine played a significant role in shaping humanity's understanding of health preservation and healing practices. Since the Zoroastrian period, natural elements, purity, balance, and the harmony of forces within the human body constituted the foundation of medical concepts. Later, in the Islamic era, these traditions were further enriched, as the Qur'an and Hadith emphasized health, hygiene, moral purity, and medical practices with renewed meaning.

Keywords: folk medicine, ancient religious traditions, Zoroastrianism, Islam, health preservation, medical-philosophical views.

KIRISH

Xalq tabobati eng barqaror madaniy an'analardan biri hisoblanib, u barcha sivilizatsiyalarda empirik bilimlarni marosim va ma'naviy amaliyotlar bilan uyg'unlashtiradi. Zamonaviy tibbiyotdan farqli o'laroq, xalq tabobati kasallikni tana va ruh, tabiat va inson, ezgulik va yovuzlik kuchlari o'rtasidagi muvozanatning buzilishi sifatida talqin qiladigan diniy, kosmologik va axloqiy tizimlar doirasida rivojlangan. Ushbu maqolada zardushtiylikdan islomga o'tish jarayonida xalq tabobatining rivojlanishi ko'rib chiqiladi. Zardushtiylik ta'limotida salomatlik marosimiy poklik bilan chambarchas bog'liq bo'lib, olov, suv, o'simliklar kabi muqaddas unsurlar tozalovchi va shifolovchi vazifalarni bajargan. Islomning yuksalishi bilan davolash tizimi o'zgardi, ammo uzviylikni saqlab qoldi, chunki Qur'on va Payg'ambar sunnatlarida ham ruhiy, ham jismoniy shifolashga e'tibor qaratilgan. Islomda axloqiy mas'uliyat va amaliy davolash usullarining uyg'unlashuvi tibbiy tafakkurni yanada takomillashtirdi, bu esa Ibn Sino kabi allomalarning ratsional izlanish va ma'naviyat uyg'unligida o'z ifodasini topdi. Ushbu tadqiqot diniy matnlar, davolash amaliyotlari va axloqiy me'yorlarni tahlil

qilish orqali Markaziy Osiyo va Yaqin Sharq olamida xalq tabobatining davomiyligi va o'zgarishini ko'rsatib beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLARI.

Xalq tabobati eng qadimiy va umumbashariy madaniy hodisalardan biri bo'lib, turli sivilizatsiyalarda empirik bilimlar, marosimlar va ma'naviy e'tiqodlarning uyg'unlashuvi sifatida namoyon bo'ladi. Zamonaviy biotibbiyot ratsionallik, tajriba va ilmiy asoslashga urg'u bersa, xalq tabobati keng qamrovli kosmologik va axloqiy tizimlar doirasida shakllangan. Kasallik ko'pincha sof biologik nosozlik sifatida emas, balki inson va tabiat, tana va ruh, ezgulik va yovuzlik o'rtasidagi muvozanatning buzilishi deb tushunilgan. Shu bois, davolash nafaqat texnik jarayon, balki ma'naviy burch va axloqiy mas'uliyat ham hisoblangan [[5. 11-b].

Diniy an'analar davolash amaliyotlari rivojlangan doirani belgilagan. Qadimgi zardushtiylik, Ahamoniylar va Sosoniylar imperiyasining davlat dini sifatida, kosmologiya, axloq va tibbiyotni yagona tizimga birlashtirgan. Uning muqaddas kitobi "Avesto"da sog'liq diniy poklik holati, kasallik esa Anxra-Manyu (Ahriman)ning vayronkor kuchlari namoyon bo'lishi sifatida talqin etilgan. Olov, suv va o'simliklar muqaddas sanalib, ularning tozalovchi va shifo beruvchi xususiyatlari tufayli e'zozlangan [2.122-b]. Zardushtiylik jamiyatida tabiblar (zaotar yoki maga) nafaqat marosim ijrochilari, balki bemorlarning ruhiy va jismoniy uyg'unligini ta'minlovchi axloqiy tartib posbonlari ham bo'lishgan.

Milodiy VII asrda Islomning yuksalishi bilan shifo asoslari o'zgarishga uchradi, ammo butunlay yo'q bo'lib ketmadi. Qur'on "shifo" tushunchasini ham ruhiy, ham jismoniy voqelik sifatida taqdim etdi: "Biz Qur'onda mo'minlar uchun shifo va rahmat bo'lgan oyatlarni nozil qilurmiz" [3.82-b]. Payg'ambar hadislarida amaliy davolash usullari: asal, qora sedana (*Nigella sativa*) va xojamot (hijama) kabi vositalardan foydalanish haqida batafsil ma'lumotlar keltirilgan [Sahihul Buxoriy, 76-kitob, 5688-hadis]. Bundan tashqari, Islom tabibning axloqiy mas'uliyatini alohida ta'kidlagan - halollik, rahm-shafqat va kamtarlik shifokorlik kasbining asosiy fazilatlariga aylangan [4.89-b]. O'rta asrlarda Ibn Sino

(Avitsenna) kabi musulmon tabiblari ilmiy tibbiyot va islomiy ma'naviyatni uyg'unlashtirib, Sharq va G'arbda tan olingan asarlar yaratganlar. Ushbu tadqiqotning maqsadi xalq tabobatining zardushtiylikdan islomgacha bo'lgan rivojlanishini diniy an'analar nuqtai nazaridan tahlil qilishdir.

Tadqiqotda tarixiy, matniy va antropologik yondashuvlar uyg'unlashtirilib, "Avesto", Qur'on, hadislar va Ibn Sinoning "Tib qonunlari" singari manbalar asosida xalq tabobatining shakllanishi va o'zgarishi o'rganiladi. Shuningdek, diniy va ijtimoiy o'zgarishlarning davolash amaliyotiga ta'siri, uning jamiyat ma'naviy hayotidagi o'rni tahlil qilinadi. Shu tariqa, xalq tabobatining diniy asoslari va tarixiy uzviyligi fanlararo yondashuvda yoritiladi [5.67-b]. Bular davolanishga oid diniy ma'lumotlarni tushunish va qo'llash usullarini kontekstlashtiradi. Tarixiy va matniy tahlil bilan bir qatorda, etnografik va madaniy nuqtai nazar ham qo'llaniladi. Buning uchun Markaziy Osiyo va Yaqin Sharq jamoalarida saqlanib qolgan og'zaki an'analar, xalq marosimlari va davolash amaliyotlari o'rganiladi. Bular zardushtiylik va islom tibbiy merosining jonli davomidir. Antropologik qarashlar [6.88-b] diniy e'tiqodlar, axloqiy mas'uliyat va madaniy me'yorlar kasallik va davolanishning hayotiy tajribasini qanday shakllantirishi haqida nazariy asos yaratadi. Ushbu uyg'unlashgan metodologiya xalq tabobatining ramziy va amaliy jihatlarini ko'rib chiqish, diniy kosmologiya, axloqiy qadriyatlar va empirik shifobaxsh bilimlarning murakkab o'zaro bog'liqligini ta'kidlash imkonini beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR.

Dunyodagi eng qadimgi yakkaxudolik dinlaridan biri bo'lgan zardushtiylik Eron madaniyati doirasida va umuman Markaziy Osiyoda xalq tabobatining ilk bosqichlarini tushunish uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi. Miloddan avvalgi ikkinchi ming yillikda paydo bo'lib, keyinchalik Ahmoniylar va Sosoniylar imperiyalari davrida tartibga solingan zardushtiylik kasallik, salomatlik va shifo tushunchalariga chuqur ta'sir ko'rsatgan kosmologik va axloqiy tizimni yaratdi. Zardushtiylik dinining muqaddas kitoblari "Avesto"da tibbiy amaliyotning diniy asoslari haqida ma'lumotlar berilgan bo'lib, unda marosimiy poklik, o'simliklar bilimi va ruhiy intizom uyg'unlashgan.

Zardushtiylik kosmologiyasining markazida Axuramazda (nur va ezgulikning oliy xudosi) va Anhra Manyu (Axriman, halokat va yovuzlik ruhi) o'rtasidagi dualistik kurash yotadi. Kasallik va xastalik tartibsizlik, ifloslik va boshboshdoqlikni ifodalovchi yovuzlik tamoyilining namoyon bo'lishi sifatida talqin qilingan [7.112-b]. Shunday qilib, davolanish shunchaki jismoniy jarayon emas, balki koinot muvozanatini tiklash uchun ma'naviy va ruhiy kurash edi. "Avesto"ning bo'limlaridan biri bo'lgan "Vandidod"da poklik, ozodalik va davolanish haqida ko'plab ko'rsatmalar berilgan. Masalan, u suv va olovning ifloslanishini taqiqlaydi, ularning salomatlikni saqlashdagi muqaddas rolini ta'kidlaydi (8.19-b). Zardushtiylikda salomatlik ilohiy quvvat manbai bo'lgan tabiiy unsurlarni - suv, yer, havo va olovni pok saqlashga bog'liq deb qaralgan. Ularni ifloslantirish jismoniy zarar bilan birga ma'naviy gunoh ham hisoblangan. Kasallik nopoklik belgisi sifatida talqin etilib, davolanish poklanish marosimlari orqali amalga oshirilgan.

Muqaddas suv (ob-zohr) va olov tozalovchi vosita sifatida ishlatilgan, ular ruhiy va jismoniy dardni barham toptiradi deb ishonilgan. Tibbiyot diniy amaliyotdan ajralmagan bo'lib, tabiblar ko'pincha kohinlar edi. Ular muqaddas so'zlar - mantralar o'qib, dori tayyorlaganlar, so'zning o'zi shifo beradi degan g'oyani mustahkamlashgan. "Avesto"da keltirilishicha, muqaddas qiroatlar yovuz ruhlarni haydab, insonni nafaqat tan, balki ruh jihatdan ham poklaydi.

Zardushtiylik tibbiyoti o'zining kuchli marosimiy yo'nalishiga qaramay, amaliy vositalarga ham katta e'tibor qaratgan. "Vandidod"da davolanishning bir necha turlari tilga olinadi: muqaddas so'zlar (mantra) orqali davolanish, giyohlar bilan davolash va jarrohlik yoki qo'l muolajalari orqali davolanish. Bu uch toifali tasnif o'z davri tibbiyoti uchun hayratlanarli darajada rivojlanganligini ko'rsatadi. O'simliklar Axura Mazdaning in'omi sifatida qaralgan va davolashda keng qo'llanilgan. Masalan, xaoma o'simligi ham marosim, ham tibbiy vazifani bajargan. U tanani tozalash, hayotiylikni mustahkamlash va ma'naviy yorug'lik olib keladigan muqaddas ichimlik sifatida iste'mol qilingan [9.145-b]. Zardushtiylikda turli giyohlar malham, choy yoki surtma sifatida ishlatilgan bo'lib,

bu amaliy tajribaning diniy marosimlar bilan uyg'unlashganini ko'rsatadi. Jarrohlik va qo'l bilan davolashning mavjudligi esa zardushtiy tabiblar faqat ibodatga emas, balki tajribaga ham tayanishganini bildiradi. Ular kasallikka ruhiy va moddiy jihatdan muvozanatli yondashgan, bu esa zardushtiy va islomiy tabobat o'rtasidagi uzluksizlikni ifodalaydi.

Zardushtiylikda shifo axloq bilan chambarchas bog'liq edi. Tabib "asha" - haqiqat, adolat va tartib tamoyillariga sodiq bo'lishi shart edi. Bemorni insofsizlik bilan davolash Axura Mazda irodasiga qarshi gunoh hisoblangan. "Avesto"da insofsiz tabib kasallikdan ham ko'proq zarar keltirishi aytiladi. Shu bois tabib pok, adolatli va mehribon bo'lishi zarur edi; tibbiyot esa oddiy kasb emas, balki ezgulik yo'lidagi muqaddas xizmat sifatida qaralgan.

Zardushtiy xalq tabobati jamoaviy xarakterga ega bo'lgan - davolash ruhoniylar, oila a'zolari va butun jamoa ishtirokida amalga oshirilgan. Poklanish marosimlari va duolar sog'liqni umumiy qadriyat sifatida ko'rsatgan. Kasallik esa shaxsiy emas, balki jamoaning pokligiga tahdid deb qaralgan, shu sababli gigiyena va poklikka oid qat'iy qoidalar ishlab chiqilgan.

Masalan, murdalar yuqori darajada ifloslantiruvchi hisoblangan va ifloslanishning oldini olish uchun olov, suv va tuproqdan uzoqda bo'lgan "Sukunat minoralari"ga (dahmalar) joylashtirilishi kerak bo'lgan [11.152-b). Bunday amaliyotlar, garchi diniy atamalarda ifodalangan bo'lsa-da, gigiyenaga oid murakkab tushunchalarni aks ettiradi.

Zardushtiylikdagi davolanish unsurlari - o't va suv bilan poklanish, muqaddas giyohlar, duo o'qish kabi amallar - din tanazzulga uchraganidan keyin ham xalq tabobatida saqlanib qoldi. Bu an'analar O'rta Osiyo va Eron tabobatiga, hatto islom davridagi xalq tabobatiga ham ta'sir ko'rsatgan. Masalan, o'simliklarning shifobaxshligiga ishonish, tahorat va Qur'on oyatlari orqali davo izlash shular jumlasidandir. Shu bois zardushtiylik tibbiyoti ibtidoiy tizim emas, balki diniy-ma'naviy asosdagi xalq tabobatining muhim bosqichi sifatida qaraladi. Uning poklik, axloqiylik va marosimni amaliy vositalar bilan uyg'unlashtirgan g'oyalari keyinchalik islom tomonidan qabul qilinib, rivojlantirildi. Milodiy VII

asrda islomning paydo bo'lishi esa sog'liq va shifo haqidagi qarashlarni yangilab, ularni tavhid, ilohiy rahm-shafqat va payg'ambarlik tamoyillariga asoslab shakllantirdi. [12.118-b]. Shunday qilib, islom jamiyatlarida xalq tabobati Qur'on ta'limotlari, Payg'ambar amaliyotlari (tibb an-nabaviy) va mahalliy jamoalarning hayotiy an'alarining uyg'unlashuviga aylandi.

Qur'on salomatlik haqidagi islomiy tushunchalarning konseptual asosini yaratdi. Kasallik ham ilohiy sinov, ham poklanish vositasi sifatida talqin qilingan, shifo esa Allohning in'omi sifatida qaralgan: "Va qachonki men kasal bo'lsam, U menga shifo beradi" [13.80-b]; "Biz Qur'onda mo'minlar uchun shifo va rahmat bo'lgan narsalarni nozil qilurmiz" [13.82-b]. Qur'on oyatlarining o'ziga shifobaxsh deb qaralgan, ruq'a shaklida o'qilgan, tumorlarga yozilgan (ta'viz) yoki afsunlarda qo'llanilgan va shu bilan tibbiyot amaliyotiga ma'naviyatni singdirgan [14.92-b].

Islom tabobatining muhim jihati tibb an-nabaviy (Payg'ambar tabobati) deb nomlanuvchi bilimlar majmuasi edi. Muhammad payg'ambarning so'zlari va amaliyotlarida tabiiy dori-darmonlar, davolash usullari, ovqatlanishni tartibga solish va ruhiy davolashga alohida e'tibor qaratilgan. Asal universal davo sifatida tavsiya etilgan [Sahih al-Buxoriy, Kitob al-Tibb, 5684-hadis], sedana (*Nigella sativa*) esa "o'limdan boshqa har qanday kasallikka davo" deb ta'riflangan [Sahih Muslim, Kitob al-Salam, 5489-hadis]. Boshqa vositalarga zaytun moyi, xurmo va sirka kiradi. Payg'ambarimiz ham qonni poklash uchun hijoma kiyishga targ'ib qilganlar [Sahih al-Buxoriy, Kitob at-Tibb, 5696-hadis]. Ovqatlanishdagi mo'tadillik ta'kidlangan: "Odam bolasi hech bir idishni oshqozondan yomonroq to'ldirmaydi" [Sunan Ibn Moja, Kitob al-at'ima, 3349-hadis]. Bundan tashqari, hasad, sehrgarlik va ruhiy kasalliklardan himoyalaniish uchun ruqyaga amal qilingan. Ushbu an'alar jismoniy, hissiy va ma'naviy o'lchamlarni birlashtirgan holda salomatlikning yaxlit ko'rinishini ta'minladi [15.47-b].

Islomiy davolanish, Zardushtiylikdagi kabi, axloqiy tamoyillar bilan chambarchas bog'liq edi. Tabiblardan halollik, mehr-shafqat va kamtarlik talab qilingan, Payg'ambarimiz esa ilmsiz davolovchilarni ogohlantirib, tabibning

ma'naviy mas'uliyatini eslatganlar. Shariat gigiyena va tozalikni e'tiborga olib, tahorat, g'usl hamda halol ovqatlanish qoidalari orqali sog'lom hayotga zamin yaratgan. Islom xalq tabobati esa ilgari mavjud bo'lgan an'analarni yangi diniy mazmunda davom ettirib, Qur'on tilovati, isiriq yoqish, dorivor o'simliklardan foydalanish kabi amaliyotlar orqali ruhiy va jismoniy shifoni uyg'unlashtirgan.

IX-XII asrlarda islom sivilizatsiyasi tibbiyot ilmining oltin davriga kirdi. Ar-Roziy va Ibn Sino kabi mutafakkirlar yunon-rim, fors va hind tibbiyotini islom ma'naviyati bilan uyg'unlashtirishdi. Ibn Sinoning "Tib qonunlari" (al-Qonun fi al-Tibb) empirik kuzatuv, mantiqiy tashxis va axloqiy tamoyillarni o'z ichiga olgan tizimli yondashuv edi [13.205-b]. Ibn Sinoning tizimi chuqur falsafiy bo'lsa-da, u payg'ambarlik tibbiyotini rad etmadi; aksincha, u diniy tushunchalarni ilmiy mulohazalar bilan uyg'unlashtirdi. Bu esa islom tibbiyotining bir vaqtning o'zida ham yuqori ilmiy, ham ommabop xalq darajasida amal qilishiga imkon berdi [13.113-b].

Davolash jarayoni mo'minning ma'naviy kamolot yo'lidagi sinovi sifatida talqin qilingan. Kasallik esa gunohlardan poklanish va ruhiy yuksalish imkoniyati deb qaralib, sabr va tavakkulga asoslangan. Shu bois tibbiyot nafaqat jismoniy, balki axloqiy va ruhiy qadriyatlar bilan ham bog'liq bo'lgan. Islom xalq tabobatining ko'plab jihatlari - sedana, asal, banka va Qur'on qiroati orqali shifo izlash kabi an'analari - bugungi kungacha saqlanib qolgan. Markaziy Osiyoda bu amaliyotlar qadimgi zardushtiylik va shomonlik merosi bilan uyg'unlashgan. Natijada islom tibbiyoti avvalgi an'analarni yo'q qilmay, ularni yagona e'tiqod asosida yangicha ma'naviy va amaliy mazmunda birlashtirgan.

Zardushtiylik matnlarida, masalan, "Avesto"da dorivor o'simliklar va kasallikka qarshi kurashga qaratilgan marosimlarga ishoralar mavjud bo'lib, ular ko'pincha yovuz kuchlarning namoyon bo'lishi sifatida talqin qilingan [15.57-b]. Shunday qilib, zardushtiylik madaniyatida davolanish nafaqat tibbiy akt, balki nopoklik va tartibsizlikka qarshi ma'naviy kurash ham bo'lgan [15.214-b].

Yunon-islom tibbiyotiga o'tish yanada tizimli va oqilona yondashuvga o'tishni belgilab berdi. Qadimgi yunon tibbiyot an'analari, xususan, Gippokrat va

Galen an'analari Abbosiylar davrida Bag'doddagi tarjima harakatlari orqali islom dunyosiga yetkazilgan [15.33-b]. Ibn Sino kabi musulmon olimlari bu ta'sirlarni "Tib qonunlari" kabi asarlarida umumlashtirgan bo'lib, ularda tibbiyot amaliyoti falsafiy va ma'naviy tamoyillar bilan uyg'unlashtirilgan [16.45-b]. Ushbu tizimda salomatlik xiltlar muvozanati sifatida ko'rilgan, ammo islom axloqi ham shifokorlarning axloqiy mas'uliyatini va davolash jarayonida ibodat va iltijo uyg'unligini ta'kidlagan [11.89-b].

Xalq tabobati esa ilmiy an'analar bilan yonma-yon rivojlanib bordi. O'tlar, tumorlar, afsunlar va parhez retseptlaridan foydalanish asrlar davomida saqlanib qolgan bo'lib, zardushtiylik, yunon va islomiy elementlarni birlashtirgan. Masalan, isiriq, sarimsoq va sedana (*Nigella sativa*) kabi o'simliklarning shifobaxsh kuchiga bo'lgan ishonch qadimgi marosim amaliyotlarini ham, Payg'ambar tabobatini ham aks ettirgan (Tibb an-Nabaviy) [12.142-b]. Ko'pgina qishloq va ko'chmanchi jamiyatlarda tabiblar Qur'on tilovatlarini an'anaviy o'simlik dori-darmonlari bilan birlashtirib, ruhiy va tabiiy shifolashning doimiy sintezini namoyish etganlar [10.76-b].

Ushbu amaliyotlarning saqlanib qolishi diniy davolash an'alarining moslashuvchanligini ta'kidlaydi. Qadimgi zardushtiylik va xalq e'tiqodlari siqib chiqarilish o'rniga, islom ilohiyoti va tibbiyot fani nuqtai nazaridan qayta talqin qilindi. Ushbu uzluksizlik va o'zgarish jarayoni din va tibbiyot chuqur bog'liq bo'lib qolgan Yaqin Sharq va Markaziy Osiyodagi jamoalarning madaniy barqarorligini ko'rsatadi [13.117-b].

XULOSA.

Zardushtiylikdan islom tibbiyotigacha bo'lgan tarixiy jarayon din, madaniyat va salomatlik o'rtasidagi o'zaro aloqaning uzviyligini ko'rsatadi. Zardushtiylik poklik va tabiatning muqaddasligini ulug'lab, yaxlit davolash g'oyalariga asos yaratgan. Islom davrida esa bu an'analar Qur'on, Payg'ambar tabobati va yunon falsafasi orqali boyitilib, yangi mazmun kasb etgan. Natijada xalq tabobati insonning ruhiy va jismoniy muvozanatini saqlashga xizmat qiluvchi madaniy tizim sifatida shakllangan. Bugungi kunda ham bu qadimiy meros ilmiy

tibbiyot bilan uyg'unlashib, sog'lom turmush va ma'naviy farovonlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Ar-Roziy. Kitāb al-Ḥāwī fī al-ṭibb (al-Jāmi' al-Kabīr). – B.: Dār al-Kutub al-‘Ilmiyya, 2000. – 1248 p.
2. Ibn Sino. Al-Qānūn fī al-ṭibb. – B.: Dār al-Kutub al-‘Ilmiyya, 1999. – 1560 p.
3. Boyce M. Zoroastrians: Their Religious Beliefs and Practices. – London: Routledge & Kegan Paul, 1987. – 252 p.
4. Dhalla, M.N. History of Zoroastrianism. – N.Y.: Oxford University Press, 1938. – 436 p.
5. Gutas D. Avicenna and the Aristotelian Tradition. – Leiden: Brill, 2001. – 470 p.
6. Haque A. Psychology and Religion: Their Relationship and Integration from an Islamic Perspective. – Am. J. of Islamic Social Sciences, 1983. – 3(1): 71–84.
7. Kahl O. The Sanskrit, Syriac and Persian Sources in the Comprehensive Book of Rhazes. – Leiden: Brill, 2015. – 368 p.
8. Levey M. *Early Arabic Pharmacology*. – Leiden: Brill, 1973. – 254 p.
9. Modi J.J. *The Religious Ceremonies and Customs of the Parsees*. – Bombay: British India Press, 1922. – 542 p.
10. Nasr S.H. Science and Civilization in Islam. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 2007. – 348 p.
11. Pormann, P.E., Savage-Smith, E. Medieval Islamic Medicine. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007. – 282 p.
12. Rahman F. Health and Medicine in the Islamic Tradition. – N.Y.: Crossroad, 1987. – 220 p.
13. Savage-Smith, E. Magic and Divination in Early Islamic Times. – Aldershot: Ashgate Variorum, 1996. – 315 p.
14. Юлдашева Лола Садуллаевна ЛОГИЧЕСКОЕ УЧЕНИЕ АБУ АЛИ ИБН СИНА // Международный научный журнал Бируни. 2023. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ologic-teaching-of-abu-ali-ibn-sina> (дата обращения: 03.10.2025).
15. Юлдашева Л. С., Абдураимов, Ж. ИБН СИНОНИНГ ФАЛСАФИЙ АСАРЛАРИДА ИНСОН КАМОЛОТИ // Международный научный журнал Бируни. 2024. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ibn-sinoning-falsafiy-asarlarida-inson-kamoloti> (дата обращения: 03.10.2025).
16. Yuldasheva L.S. (2024). LIFE GIVEN TO PEOPLE. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 4 (2), 678-682.